

§ 1. Поняття та види сільськогосподарських кооперативів

Розвиток ринкових відносин зумовлює необхідність широкого використання кооперативної форми організації праці в аграрному секторі економіки.

Історичний досвід розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, економічно розвинутих країнах, засвідчує, що саме кооператив, — основна мета якого — обслуговувати основну діяльність членів сільськогосподарських кооперативів, може забезпечити їм реальний доступ до фінансових і матеріальних засобів. Він може й повинен стати зв'язуючою ланкою між приватним товаровиробником і ринком, допомагаючи йому у сфері збуту продукції, в матеріально-технічному забезпеченні, кредитуванні, агрономічному та зоотехнічному обслуговуванні тощо.

Кооперативна форма організації праці в сільському господарстві є найефективнішою в зовнішніх відносинах виробників сільськогосподарської продукції — із збуту продукції, із придбання знарядь і засобів сільськогосподарського виробництва, використання складної техніки, організації взаємного кредитування селянських господарств тощо. Такі обслуговуючі кооперативи є досить дійовими за умови високого розвитку індивідуальних фермерських господарств, об'єднуючи їхні зусилля в окремій фазі виробничого процесу. Оскільки сільськогосподарське виробництво є сукупністю багатьох різноманітних процесів, то і фермер може бути членом одночасно кількох кооперативів, обслуговуючих його виробництво.

Правовою основою функціонування сільськогосподарських кооперативів в Україні є закони України від 17 липня 1997 р. "Про сільськогосподарську кооперацію" та від 10 липня 2003 р.

Закон "Про сільськогосподарську кооперацію", на відміну від загального кооперативного закону, регулює діяльність тільки одного виду кооперативів — сільськогосподарських.

Він є комплексним нормативно - правовим актом, що регулює взаємозв'язані між собою земельні, майнові, трудові, організаційно-управлінські та інші відносини, які мають місце в сільськогосподарському кооперативі.

Надзвичайно важливим є повне і правильне визначення поняття кооперативу взагалі і сільськогосподарського зокрема, чітке з'ясування його ознак, що відрізняють кооператив від інших форм господарювання в сільському господарстві. Для цього потрібно розрізнити загальні (родові) ознаки кооперативу (характерні для всіх видів кооперативів) та специфічні (видові), які характеризують саме сільськогосподарські кооперативи.

Визначення кооперативу дається в кількох нормативних документах. Так, згідно із визначенням XXXI конгресу Міжнародного Кооперативного Альянсу, кооператив — це автономна асоціація осіб, які добровільно об'єдналися з метою задоволення своїх економічних, соціальних і культурних потреб за допомогою підприємства, що знаходиться у спільному володінні й управляється демократично .

Закон України "Про кооперацію" визначає кооператив як юридичну особу, утворену фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

На основі запропонованих дефініцій поняття кооперативу, інших положень кооперативного законодавства можна назвати такі загальні ознаки кооперативу:

1. Кооператив — це, насамперед, добровільне об'єднання. Лише шляхом об'єднання окремі особи можуть досягти поставленої спільної мети, отримати прибуток, належно організувати працю, захистити свої інтереси. Проте не будь-яке об'єднання, можна назвати кооперативом (громадське об'єднання є теж добровільним об'єднанням громадян): кооператив відрізняється від інших об'єднань своєю персоналізованістю. Це означає, що кооператив — об'єднання людей, осіб, а не капіталів, на відміну від акціонерних та деяких інших господарських товариств, якими визнаються "підприємства, організації, установи, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку" . До кооперативу приймають осіб не залежно від їх матеріального становища. Крім того, успіх діяльності кооперативу дуже часто залежить від

кількості його членів (чим їх більше, тим міцніший кооператив). В акціонерному товаристві не має значення, скільки є акціонерів. Важливо лише те, щоб був внесений потрібний капітал. У кооперативі капітал, на відміну від акціонерного товариства, відіграє другорядну роль.

2. Членський характер об'єднання.

Членами кооперативу можуть стати особи, котрі засновують його або ті, що вступають до нього вже після створення. Питання прийому в члени кооперативу вирішується загальними зборами. Акціонера не потрібно приймати товариства за тими вимогами, що стосуються членів кооперативу. Цією ознакою кооператив також відрізняється і від товариства з обмеженою відповідальністю, що має наперед визначений у договорі особовий склад. Зміна кількісного складу членів кооперативу ніяк не впливає на юридичне існування кооперативу (крім випадків, коли кількість членів стане меншою від встановленого законом мінімуму). Зміна ж особового складу товариства з обмеженою відповідальністю вимагає внесення відповідних змін до статуту»

3. Рівноправність членів, що означає не лише рівність прав, але й рівність обов'язків, однакову відповідальність, а головне — що кожен член кооперативу має лише один голос, незалежно від кількості внесених паїв. У акціонерному товаристві кожен акціонер має кількість голосів, відповідно до кількості акцій, які йому належать. У кооперативі розмір паю не впливає на права члена кооперативу: всі мають однакові права і в управлінні кооперативом, і в користуванні тими вигодами, які він дає своїм членам.

4. Пайовий характер майна кооперативу; обмеження виплат часток доходу на пай.

Кожен член кооперативу має право на пай у майні кооперативу, який є його власністю. Право розпоряджатися своїм паєм на власний розсуд член кооперативу здобуває після припинення членства в кооперативі. У разі виходу з кооперативу громадянин має право на пай натурою, грошми або цінними паперами.

5. Розподіл прибутків кооперативу відбувається незалежно від паю, який вніс член кооперативу, а залежно від наслідків тих гос-подарських операцій, які провів кооператив.

6. Головною метою діяльності кооперативу є не одержання високого прибутку на вкладений капітал, як у акціонерному товаристві, а збільшення доходів і добробуту своїх членів, зменшення їхніх витрат на споживання. Це означає, в основному, безприбутковий характер кооперативу, тобто, що "прибуток, створюваний внаслідок кооперативної діяльності, не акумулюватиметься на рахунку кооперативу безпосередньо, а розподілятиметься між його членами пропорційно ступеню використання своєї організації (обсягам реалізації, постачання, вартості отриманих послуг), що є принциповою ознакою будь-якої комерційної кооперативної організації

Мета кооперативу в організації праці — її полегшення шляхом об'єднання узгоджених зусиль (здебільшого — трудових).

7. Досягнення мети кооперативу за допомогою ведення спільної діяльності.

8. Обов'язкова участь членів кооперативу в його діяльності (трудова участь — у виробничих кооперативах, участь в господарських операціях — в обслуговуючих кооперативах).

Встановивши родові ознаки кооперативу, можна визначити його як таке добровільне, засноване на членстві об'єднання осіб для організації спільної діяльності на основі їх власної трудової участі чи участі в господарських операціях кооперативу, на базі належно-го йому на праві власності майна, і створене об'єднанням пайових внесків, метою якого є задоволення матеріальних та інших потреб його членів.

Головними ознаками, які визначають належність кооперативу до сільськогосподарського, вважають, по-перше, розташування його в сільській місцевості; по-друге, ведення сільського господарства, обслуговування його потреб або потреб сільського населення. Визначення поняття сільського господарства (сільськогосподарського виробництва) дається в Законі України "Про стимулювання

розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років" як такий вид господарської діяльності, що пов'язана з біологічними процесами вирощування продукції, призначеної для споживання в сирому й переробленому вигляді та для використання на нехарчо-ві цілі.

Головним критерієм для відмежування сільськогосподарської діяльності від інших видів діяльності є використання земель сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва. Практично жодна галузь сільського господарства не може обходитися без землі. Всі біологічні процеси, які є основними в сільському господарстві, так чи інакше пов'язані з нею.

Використання земельної ділянки сільськогосподарського призначення є головною, але недостатньою умовою для заняття сільськогосподарською діяльністю. Крім земельної ділянки, виробнику сільськогосподарської продукції потрібна певна техніка, приміщення, їх обслуговування, наявність певних можливостей для забезпечення господарства потрібними матеріалами, збуту продукції тощо. Отже, без багатьох видів діяльності з обслуговування, забезпечення основного виробництва ефективна сільськогосподарська діяльність є такою неможливою. Тому сільськогосподарською діяльністю слід визначити не лише виробництво продукції, пов'язаної з використанням земель сільськогосподарського призначення з метою біологічних перетворень під впливом кліматичних умов, а й обслуговування потреб цього виробництва: ремонт техніки, матеріально-технічне забезпечення, агрохімічне, зооветеринарне обслуговування тощо.

Дане в Законі України "Про сільськогосподарську кооперацію" визначення поняття сільськогосподарського кооперативу як юридичної особи, утвореної фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності в сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу, не вповні вказує на специфіку саме сільськогосподарського кооперативу.

До специфічних ознак (критеріїв) сільськогосподарських кооперативів належать:

- 1) ведення сільськогосподарської діяльності (з використанням земельної ділянки сільськогосподарського призначення як основ-

ного засобу виробництва) або обслуговування її потреб;

2) розташування, як правило, у сільській місцевості.

Ці ознаки мають бути головними ознаками сільськогосподарського кооперативів.

Беручи до уваги з'ясоване нами родові поняття кооперативу і родові ознаки сільськогосподарського кооперативу, можна дати таке визначення:

сільськогосподарський кооператив — це таке добровільне, засноване на членстві об'єднання осіб для спільної сільськогосподарської діяльності чи обслуговування її потреб на основі трудової участі цих осіб, або участі в господарських операціях на основі належного йому на праві власності майна на базі пайових внесків, метою якого є задоволення матеріальних та інших потреб його членів і яке розміщується, як правило, в сільській місцевості. За мірою концентрації сільськогосподарського виробництва кооперативи можна поділити на універсальні й спеціалізовані. Універсальні кооперативи в сільському господарстві історично були першими і об'єднували як функції постачально-збутові, так і кредитні та виробничі, тобто весь спектр завдань щодо здійснення і обслуговування сільськогосподарського виробництва.

Дещо інакше сільськогосподарські кооперативи класифікує Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію", поділяючи їх, залежно від цілей, завдань та характеру діяльності, на виробничі та обслуговуючі.

Визначення загальних понять виробничого та обслуговуючого кооперативів дає Закон України "Про кооперацію". Закон "Про сільськогосподарську кооперацію" визначає поняття сільськогосподарського виробничого та сільськогосподарського обслуговуючого кооперативів. На основі наведених дефініцій можна вирізнити основні правові ознаки названих видів сільськогосподарських кооперативів. До основних ознак виробничого сільськогосподарського кооперативу належать такі:

1) засновниками і членами виробничого сільськогосподарського кооперативу можуть бути тільки фізичні особи;

2) обов'язковою є трудова участь членів у діяльності виробничого кооперативу;

3) змістом його діяльності є спільне виробництво продукції сільського, а також рибного й лісового господарства;

4) це — одна із організаційних форм підприємництва, метою якого є отримання доходу.

Обслуговуючим сільськогосподарським кооперативам властиві такі ознаки:

1) їх членами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи;

2) основним змістом їх діяльності є обслуговування потреб сільськогосподарського виробництва, переважно — членів кооперативу;

3) обов'язковою є участь членів у господарській діяльності кооперативу;

4) вони не ставлять за мету отримання прибутку.

Залежно від виду діяльності кооперативи поділяються на: переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та ін.

До переробних належать кооперативи, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і

напівфабрикатів із льону, коноп-лі, лісо- й пиломатеріалів та ін.).

Заготівельно-збутові кооперативи здійснюють заготівлю, збері-гання, передпродажну обробку, продаж продукції, надають марке-тингові послуги тощо

Постачальницькі кооперативи створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, потрібних для виготовлення сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; підготовки сировини і матеріалів та поста-чання їх сільськогосподарським товаровиробникам.

Сервісні кооперативи здійснюють технологічні, транспортні, ме-ліоративні, ремонтні, будівельні, еколого-відновні роботи, ветеринар-не обслуговування тварин і племінну роботу; займаються телефоніза-цією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості; надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультаційні пос-луги, послуги з ведення бухгалтерського обліку, аудиту та ін.

Запропонований в Законі перелік обслуговуючих сільськогоспо-дарських кооперативів не є вичерпним. Залежно від потреб сіль-ськогосподарських товаровиробників можуть створюватися й інші види таких кооперативів.

Законодавство містить чіткі критерії співвідношення обсягів ро-біт і операцій кооперативу, які виконуються його членами і для йо-го членів. Закон "Про сільськогосподарську кооперацію" встанов-лює, що обслуговуючі кооперативи надають послуги відповідно до статуту іншим особам в обсягах, що не перевищують 20% загаль-ного обороту кооперативу. Такі положення обов'язкові для того, щоб обслуговуючий кооператив не перетворився в підприємниць-ку структуру, котра використовує в основному найману працю.

§ 2. Правові умови та порядок створення Сільськогосподарський кооператив

Сільськогосподарський кооператив є юридичною особою, користується правами та виконує обов'язки, пов'язані з його діяльністю, має самостійний баланс. Його функціонування потребує дотримання всіх правових вимог і порядку створення, які передбачено законодавством щодо юридичних осіб.

Процедурі створення сільськогосподарського кооперативу присвячено спеціальний розділ II Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", в якому зазначаються загальні умови створення сільськогосподарських кооперативів, порядок їх державної реєстрації, основний зміст статуту кооперативу, порядок його прийняття.

Загальними умовами створення сільськогосподарського кооперативу

- 1) створення його засновниками на добровільних засадах;
- 2) засновниками сільськогосподарського кооперативу можуть бути тільки громадяни України та юридичні особи, зареєстровані в Україні;
- 3) проведення установчих зборів та прийняття ними рішення про створення кооперативу;
- 4) державна реєстрація сільськогосподарського кооперативу.

Обмеження кола засновників лише громадянами України зумовлено тим, що, відповідно

до ЗК, суб'єктами права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення можуть бути тільки громадяни України та юридичні особи, засновані громадянами України або юридичними особами України. Тільки вони можуть об'єднувати належні їм земельні ділянки під час створення кооперативу.

Відповідно до Закону "Про сільськогосподарську кооперацію" кількість членів кооперативу не може бути меншою 3. Якщо вона стане меншою, діяльність кооперативу припиняється внаслідок його ліквідації.

Процес утворення кооперативу поділяється на 2 основні етапи: 1) організаційний етап; 2) етап реєстрації кооперативу.

Перший має такі основні стадії:

а) встановлення ініціатором (або ініціативною групою) на добровільній основі тих, хто бажає створити сільськогосподарський кооперативу

б) вивчення кооперативного та іншого законодавства, яке регулює діяльність кооперативів, підготовка проектів потрібних для реєстрації документів (зокрема, статуту);

в) проведення зборів тих, хто бажає створити кооператив (установчих зборів); на них слід прийняти статут кооперативу.

Кооператив як юридична особа повинен мати своє найменування, яке затверджується на установчих зборах кооперативу. Право кооперативу на найменування (фірму) належить до немайнових прав і означає можливість використовувати найменування на вивісках, рахунках, документах, на самому товарі. Найменування потрібне ще й тому, що кооператив як юридична особа виступає в цивільних та інших правовідносинах від свого імені. Воно є засобом його індивідуалізації як серед інших кооперативів, так і серед інших організацій. Найменування кооперативу обов'язково повинне мати додаток — "кооператив" або прикметник "кооперативний".

Другим етапом є державна реєстрація кооперативу, який після цього вважається створеним.

Громадяни, які є засновниками кооперативу, інколи можуть вчиняти певні дії від його імені ще до державної реєстрації кооперативу. У такому разі кооператив ще не є юридичною особою і не може нести самостійної відповідальності. За дії кооперативу, вчинені особами від його імені до моменту його державної реєстрації, вони солідарно відповідають своїм майном.

Кооператив підлягає державній реєстрації у порядку, передбаченому для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності (п. 1 ст. 6 Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію"). Що ж до підприємницької діяльності, то цей порядок встановлено ГК і конкретизовано у Законі України від 15 травня 2003 р. "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців".

Державна реєстрація кооперативу має для нього важливі юридичні наслідки:

— по-перше, він отримує статус юридичної особи і стає повноправним суб'єктом цивільно-правових та інших відносин;

— по-друге, ця реєстрація дає змогу зробити перші кроки в організації його діяльності: відкрити рахунок в банку, взяти в разі потреби приміщення чи земельну ділянку в оренду, виробити за дозволом міліції печатку, штампи тощо.

На сучасному етапі сільськогосподарські кооперативи можуть створюватися внаслідок реформування сільськогосподарських підприємств, їх формування можливе на основі виходу з колективних сільськогосподарських підприємств окремих громадян або працівників цілого виробничого підрозділу з їхніми майновими та земельними паями. У такому порядку можуть створюватися в основному виробничі сільськогосподарські кооперативи, а іноді — споживчі. Можливість створення кооперативів таким шляхом виникла завдяки здійсненню паювання землі та майна колективних агроформувань та приватизації державних сільськогосподарських підприємств в ході проведення

аграрної реформи.

Рішення про перетворення колективного сільськогосподарсько-го підприємства в сільськогосподарський кооператив доцільно приймати після паювання землі та майна цього підприємства. У та-кому разі земельні та майнові паї членів підприємства можуть бу-ти передані кооперативу як вступний пайовий внесок.

§ 3. Статути сільськогосподарських кооперативів

З огляду на специфіку кооперативної організації праці та особливостей сільськогосподарського виробництва, локальні правові акти відіграють провідну роль у врегулюванні внутрішньокооперативних відносин у сільськогосподарських кооперативах. Виконуючи роль власника й господарюючого суб'єкта, кооператив самостійно розроб-ляє правові акти, що регулюють внутрішньокооперативні відносини.

За допомогою таких актів локальної правотворчості є можли-вість враховувати певні специфічні особливості кожного конкретного сільськогосподарського кооперативу. Це викликано тим, що сільськогосподарська праця характеризується надзвичайною видо-вою різноманітністю, наявністю великої кількості професій та спеціальностей .

Відмінність статуту від інших локальних внутрішньокоопера-тивних актів (правил внутрішнього розпорядку, положення про оп-лату праці тощо) полягає в тому, що він набирає чинності з момен-ту державної реєстрації кооперативу, а всі інші акти — з моменту їх прийняття .

Статут є основним правовим документом, який регулює діяльність сільськогосподарського кооперативу (і не тільки сільськогосподарського).

Статут сільськогосподарського кооперативу є специфічною формою правового регулювання суспільних відносин, що зумовлено особливостями таких кооперативів. Ця специфіка виявляється в тому, що, по-перше, статут є внутрішньокооперативним нормативним актом, тобто сфера його правового впливу поширюється, в основному, на внутрішні відносини у кооперативі (внутрішньокооперативні відносини

Внутрішньокооперативні відносини виникають і вдосконалюються у зв'язку зі здійсненням кооперативом своєї виробничо-господарської та іншої діяльності. Внутрішньокооперативні відносини мають місце тільки між членами цього кооперативу. Зрозуміло, що ті відносини, в які вступають ті самі особи як громадяни, здійснюючи свої конституційні права і обов'язки, не підпадають під дію статуту кооперативу. Що ж до зовнішніх відносин, то статут встановлює лише можливість вступу кооперативу в такі відносини, визначає їх основні принципи (право вступати в договірні відносини, бути суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності тощо).

Статут приймається засновниками на установчих зборах. Зміни й доповнення до нього вносять загальні збори членів кооперативу як його найвищий орган управління. Факт його ухвалення є вираженням волі осіб, які бажають створити кооператив, і фіксується в протоколі зборів.

Статут сільськогосподарського кооперативу є не тільки право-утворюючим, скільки праворегулюючим актом. Саме в цьому виявляється така його специфічна ознака, як універсальність — регулювання ним не якогось певного виду відносин, а всього спектру внутрішньокооперативних відносин: земельних, трудових, майнових, організаційно-господарських, встановлення основних принципів зовнішніх відносин. У цьому полягає також істотна відмінність статуту від інших нормативних актів, як державних, так і кооперативних.

Будучи основним правовим документом, який регулює діяльність кооперативу, статут водночас не має на меті врегулювання всіх відносин, які є предметом його правової регламентації. Для цього можуть прийматися й інші внутрішньокооперативні акти, наприклад, Правила внутрішнього розпорядку, Положення про оплату праці тощо. Статут у цьому разі повинен служити правовою базою для прийняття зазначених

локальних актів. Положення прийнятих внутрішньокооперативних актів повинні відповідати статуту і не суперечити йому. Таке явище можна назвати принципом "статутної правотворчості" кооперативу.

Усі зазначені специфічні ознаки статуту сільськогосподарського кооперативу характеризують його як основний нормативно-правовий акт, який регламентує діяльність кооперативу. Беручи це до уваги, можна зробити висновок, що статут конкретних кооперативів (зокрема й сільськогосподарських) є одним з основних джерел кооперативного та аграрного законодавства.

Основні вимоги щодо статутів сільськогосподарських кооперативів встановлює ст. 7 Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", в якій вказано, що статут кооперативу є основним правовим документом, що регулює його діяльність, визначено перелік основних положень, які повинні мати місце в статуті, регламентовано (в досить загальних рисах) порядок прийняття статуту та внесення до нього змін і доповнень.

Згідно зі ст. 7 Закону "Про сільськогосподарську кооперацію" у статуті визначаються: найменування кооперативу та його місцезнаходження; предмет і мета діяльності; порядок вступу до кооперативу і виходу з нього; розміри та порядок внесення вступного внеску і паю; склад засновників кооперативу; права і обов'язки членів кооперативу; органи управління, порядок їх формування і компетенція; формування неподільного та інших фондів; форми трудової участі та оплати праці членів кооперативу; розподіл доходів кооперативу; співвідношення між кооперативними виплатами й виплатами на паї; умови реорганізації та ліквідації кооперативу. До статуту можуть включатися й інші положення, пов'язані з особливостями діяльності кооперативу, що не суперечать законодавству України.

Норма закону, яка має перелік вищеназваних положень, обов'язкових для статуту кожного сільськогосподарського кооперативу, є імперативною за своїм характером, і її вимоги повинні виконуватися. Інші положення, які не суперечать чинному законодавству, можуть включатися до статуту на розсуд засновників.

До таких положень належать основні засади земельних відносин, принципи господарської діяльності, регулювання праці та її оплати, основи зовнішньоекономічної діяльності кооперативу тощо.

У процесі діяльності кооперативу до статуту можуть бути внесені зміни й доповнення, зумовлені як змінами в діяльності самого кооперативу (наприклад, включення додаткових видів діяльності, введення правління та ін.), так і змінами чинного законодавства, які впливають на діяльність кооперативу.

Зміни й доповнення до статуту вносять у порядку, встановленому для його прийняття, тобто більшістю голосів членів кооперативу, присутніх на загальних зборах.

§ 4. Членство в сільськогосподарських кооперативах

Правові засади членства сільськогосподарських кооперативах встановлені Законом України "Про сільськогосподарську кооперацію". Підкреслюючи важливість правового інституту членства у кооперативі, законодавці присвятили йому окремий розділ — III.

Членом сільськогосподарського кооперативу може бути фізична або юридична особа, яка:

- 1) зробила вступний і пайовий внески в розмірах, визначених статутом кооперативу;
- 2) визнає принципи й цілі кооперативу;

- 3) визнає статут кооперативу і дотримується його вимог;
- 4) має право ухвального голосу;
- 5) користується послугами кооперативу.

Членами виробничого кооперативу можуть бути тільки фізичні особи, а членами обслуговуючого кооперативу — як фізичні, так і юридичні особи.

Новим у кооперативному законодавстві є запровадження інституту асоційованого членства в сільськогосподарському кооперативі, в який може вступати фізична чи юридична особа, що зробила пайовий внесок і користується правом дорадчого голосу.

Членство в сільськогосподарському кооперативі, особливо у виробничому, є тією відмінною ознакою, яка відрізняє його від інших форм господарювання в сільському господарстві. Воно організаційно пов'язує громадян, які добровільно об'єдналися в кооператив для виконання певних спільних завдань. Членство є характерною ознакою й фермерських господарств, однак членами останніх можуть бути тільки родичі, що вказує на сімейно-трудоий характер такого об'єднання.

Вступ у члени кооперативу ґрунтується на принципі добровільності, юридично закріпленому в п.1 ст. 9 Закону "Про сільськогосподарську кооперацію": він означає відсутність будь-якого примусу під час вступу в члени кооперативу. Членом кооперативу може стати тільки той, хто має таке бажання і висловить його.

Законом встановлено вимоги, яким повинні відповідати особи, що бажають організувати або стати членами вже діючого кооперативу, їх можна поділити на об'єктивні (досягнення встановленого законом віку (для фізичних осіб), необхідного для вступу у члени кооперативу; здатність брати участь у здійсненні цілей і завдань кооперативу) і

суб'єктивні (бажання брати особисту участь у діяльності кооперативу, користування його послугами, формування його фондів).

Волевиявлення громадянином бажання стати членом кооперативу оформляється письмово (подачею заяви). Має місце й волевиявлення кооперативу — на його загальних зборах ухвалюють письмові рішення про прийняття громадянина в члени кооперативу. Отже, членство в кооперативі виникає як наслідок волевиявлення двох сторін — кооперативу та громадянина. Причому прийняття громадянина в члени кооперативу як юридичний факт має для кооперативу не менш важливе значення, ніж для самого громадянина: адже так формується склад кооперативу.

Закон "Про сільськогосподарську кооперацію", визначаючи основні вимоги до фізичних осіб — членів сільськогосподарського кооперативу (досягнення 16-річного віку, бажання брати участь у діяльності кооперативу), разом з тим не встановлює жодних обмежень на вступ до сільськогосподарського кооперативу.

До статутів окремих сільськогосподарських кооперативів можуть бути внесені обмеження на вступ до кооперативу осіб лише певної професії. Якщо кооператив є фаховим (наприклад, з агрохімічного чи зооветеринарного обслуговування господарств), то цілком логічно, що до нього можуть вступати тільки особи певного фаху (агрономи чи ветеринари). Звичайно, членами фахових кооперативів можуть бути й представники інших професій (наприклад, бухгалтери), проте їх кількість має бути обмежена.

Фізичні або юридичні особи можуть бути членами кількох обслуговуючих кооперативів, різних за напрямками діяльності. Обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи можуть обслуговувати різні сфери діяльності товаровиробника. Жодного обмеження на членство в кількох кооперативах одночасно законодавство не має.

Щоб вступити до кооперативу, фізична чи юридична особа повинна подати заяву чи клопотання в його правління, рішення якого підлягає затвердженню загальними зборами. І лише з моменту позитивного вирішення цього питання загальними зборами кандидат у члени кооперативу вважається прийнятим. Порядок прийняття рішень загальними зборами в такому разі має бути закріплений у статуті кооперативу. Член кооперативу робить вступний і пайовий внески в порядку, визначеному статутом кооперативу.

Обов'язковою умовою членства у виробничому сільськогосподарському кооперативі є участь у його діяльності особистою працею, оскільки кооператив є насамперед об'єднанням осіб, а не капіталів. Членство в кооперативі не переходить до спадкоємців. Щоб стати членами кооперативу, особи повинні в установленому порядку бути прийнятими до його членів.

Членство в сільськогосподарському кооперативі є підставою для набуття статутних прав та обов'язків.

Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" значно розширив обсяг прав членів кооперативів: покладав на них додаткові обов'язки, які випливають із специфіки кооперативної організації праці.

Крім того, члени сільськогосподарських виробничих кооперативів мають додатково окремі права та обов'язки, пов'язані зі специфікою сільськогосподарського виробництва (право на земельну частку в разі виходу із сільськогосподарського кооперативу для створення фермерського господарства, обов'язок ефективно використовувати та охороняти землі тощо).

Права та обов'язки членів сільськогосподарських кооперативів поділяються на:

- 1) конституційні й інші загальні права та обов'язки, які поширюються на всіх громадян України;
- 2) ті, що зумовлені специфікою кооперативної організації праці;
- 3) ті, що зумовлені специфікою сільськогосподарського виробництва (в основному — використанням земель сільськогосподарського призначення).

Статутні права та обов'язки членів кооперативу також класифікують за об'єктом: земельні, трудові, майнові, управлінські.

Їх також поділяють на особисті та майнові права та обов'язки. Особистими є ті, які невіддільні від особи конкретного члена кооперативу, їх реалізація не може бути передана іншій особі. Особисті права та обов'язки випливають із самої природи кооперативу. До них слід віднести право брати участь у діяльності кооперативу та управлінні його справами, обирати й бути обраним до органів управління кооперативу, ревізійної комісії, вносити пропозиції щодо поліпшення діяльності кооперативу, усунення недоліків у роботі його органів і службових осіб.

До майнових прав належить право одержувати частку доходу на пай (додатковий пай); одержувати кооперативні виплати; користуватися майном кооперативу, пільгами й перевагами, передбаченими для його членів; право на одержання пайового внеску у випадках і порядку, передбаченими законодавством і статутом кооперативу тощо. Усі ці права випливають із кооперативної природи суспільних відносин.

У Законі України "Про сільськогосподарську кооперацію" права та обов'язки членів кооперативу поділяються на основні та додаткові. Основними є ті з них, які встановлені Законом. До них належать: право на участь в управлінні справами кооперативу; право голосу на загальних зборах кооперативу; право обирати та бути обраним до органів управління кооперативом; право користування послугами кооперативу; право на одержання кооперативних виплат; на одержання частки доходу на пай (додатковий пай); на одержання паю в разі виходу з кооперативу в порядку і термін, визначені його статутом. Основними обов'язками членів кооперативу є дотримання статуту та виконання рішень загальних зборів і управління об'єднання.

Додаткові права та обов'язки можуть бути передбачені статутом кооперативу. До них належать передусім ті, що пов'язані з трудовою діяльністю в цій організації.

Крім уже згаданих прав, якими користуються члени всіх видів кооперативів, окремими специфічними правами наділені члени виробничих кооперативів. Вони пов'язані із трудовою діяльністю у виробничих кооперативах, і їх надання має на меті забезпечити членам кооперативів певний рівень соціального захисту. Це — право на одержання роботи в кооперативі, в тому числі право на вибір професії і роду занять відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти з урахуванням потреб

кооперативу; право на відпочинок; на соціальне страхування й соціальне забезпечення; право на культурно-побутове обслуговування й задоволення інших потреб у порядку, встановленому загальними зборами членів кооперативу.

Рівність прав тягне за собою і рівність обов'язків членів кооперативу. Як і права, обов'язки є особисті й майнові. До особистих належать обов'язок брати участь в управлінні справами кооперативу, додержуватись статуту кооперативу й виконувати рішення загальних зборів і виборних органів управління й контролю кооперативу. Особисті обов'язки, як і особисті права, впливають із принципу самоуправління кооперативом і однакові для членів усіх видів сільськогосподарських кооперативів.

Однаковими є й майнові обов'язки членів кооперативу. Насамперед, член кооперативу зобов'язаний особистою працею брати участь у діяльності виробничого кооперативу, а члени обслуговуючих кооперативів — виконувати зобов'язання, пов'язані з участю в операціях кооперативу. Саме цим кооператив відрізняється від господарських товариств. Член кооперативу не має права передоручати будь-кому особисту участь у діяльності кооперативу. Членство не переходить у спадщину.

Члени кооперативу зобов'язані брати участь у господарській діяльності обслуговуючого кооперативу в обсязі, що становить більшу частину від річного обороту його діяльності.

До майнових належить також обов'язок виконувати свої зобов'язання перед кооперативом, пов'язані з трудовою і майновою участю в його діяльності, берегти і зміцнювати кооперативну власність.

Важливим нововведенням Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" є допущення у кооперативах усіх видів асоційованого членства. Відповідно до п. 1 ст. 12 цього Закону, асоційованими членами можуть бути фізичні та юридичні особи, які визнають статут кооперативу та зробили пайовий внесок у його створення та розвиток. Вони мають право дорадчого голосу, а також на отримання частки доходу на свій пай.

Асоційоване членство дає змогу кооперативу збільшувати свої фонди, без зростання

його кількісного складу. Особливо важливим є положення п. 5 ст. 12 Закону положення, згідно з яким у разі ліквідації кооперативу його асоційовані члени мають першочергове право на отримання свого майнового внеску та відповідних часток доходу і повернення своїх земельних ділянок у натурі (на місцевості).

Асоційоване членство в кооперативі є взаємовигідним: кооператив, не збільшуючись кількісно, має змогу залучати додаткові кошти; асоційовані члени можуть користуватися послугами кооперативу за невисокими цінами.

Членство в сільськогосподарському кооперативі може бути припинено внаслідок добровільного виходу з кооперативу або виключення з його членів. І в першому, і в другому випадках припиняються членські відносини особи з кооперативом. Крім того, такі відносини в кооперативах припиняються в разі припинення існування суб'єкта членських відносин. Це може бути смерть громадянина або ліквідація юридичної особи, яка була членом кооперативу, чи самого кооперативу.

Членські відносини можуть бути припинені з ініціативи кожного окремого члена кооперативу. Поряд із правом добровільного вступу до кооперативу закон гарантує і право добровільного виходу з кооперативу. Член кооперативу, який вирішив вийти з нього, не зобов'язаний мотивувати свого вчинку. Закон не регламентує процедури добровільного виходу з кооперативу. Водночас вона має бути докладно викладена в статуті кожного кооперативу: строк попередження про вихід, порядок розрахунків тощо. Особливо слід врегулювати порядок розрахунків, вирішення інших питань майнового характеру. Звичайно, провадити розрахунки треба відразу ж після припинення членських відносин. Проте в сільськогосподарських кооперативах, особливо у виробничих, не завжди є така можливість. Це пов'язано в основному із сезонним характером сільськогосподарського виробництва. Інколи вимога тієї чи іншої особи про негайний розрахунок може негативно позначитися на майновому стані кооперативу (наприклад, напередодні посівної кампанії). Тому визначення у статутах кооперативів строків розрахунків, зокрема повернення пайових внесків особам, які виходять з кооперативу, є обов'язковим.

Своє волевиявлення про вихід з кооперативу член кооперативу повинен засвідчити поданням заяви до правління кооперативу (або його голові). Якщо заяви немає, а має місце фактичне припинення членських відносин, наприклад, переїзд в іншу місцевість без подачі заяви про вихід із членів кооперативу, то в статуті також потрібно зазначити строк, коли саме членські відносини з таким членом кооперативу, що фактично вибув, припиняються.

Членські відносини можуть бути припинені також виключенням із кооперативу. Таке виключення може бути лише крайнім заходом відповідно до умов та порядку, визначених статутом кооперативу. Прийняття такого рішення є виключно компетенцією загальних зборів (хоча очевидно, що готує його правління, а загальні збори, по суті, лише затверджують його чи ні). Закон "Про сільськогосподарську кооперацію", сучасне законодавство України не містить переліку підстав, за якими члена кооперативу може бути виключено з нього. Такі підстави мають бути передбачені в статуті кожного конкретного кооперативу.

Виключення з членів кооперативу може бути оскаржене до суду.

Членство в сільськогосподарському кооперативі припиняється також у разі припинення трудової участі в діяльності виробничого кооперативу, реорганізації та ліквідації кооперативу, втрати членом кооперативу — юридичною особою — свого статусу.

§ 5. Правовий режим майна та землі сільськогосподарського кооперативу

За Законом України від 7 лютого 1991 р. "Про власність" і ГК кооперативи є суб'єктами права колективної власності, що дає можливість розвиватися різним формам господарювання, основою яких є власність колективу на засоби виробництва, вироблену продукцію, одержані прибутки тощо.

Особливість колективної власності полягає в тому, що вона належить кожному

кооперативу як окремому власнику. Суб'єктом права власності є не кожен член кооперативу зокрема, а кооператив в цілому як юридична особа. Сьогодні, коли в основному за-вершено паювання майна колективних агроформувань, колективна власність значною мірою набуває характеру спільної сумісної чи спільної часткової.

Кооперативна відзначається тим, що її об'єктом можуть бути грошові та майнові внески членів кооперативу.

Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію", закономірно визнаючи майнові відносини одними з центральних у сільськогосподарському кооперативі, для їх регулювання відвів окремі розділ V.

Кооператив є власником будівель, споруд, грошей, майнових внесків його членів, виготовленої ним продукції, доходів, одержаних від її реалізації та іншої діяльності, передбаченої статутом кооперативу, а також майна, придбаного на підставах, не заборонених законом.

Володіння, користування та розпорядження майном кооперативу здійснюють органи управління кооперативу відповідно до своєї компетенції, визначеної статутом кооперативу.

Кошти і майно кооперативу потрібні кооперативу для того, щоб:

- 1) покривати витрати щодо організації кооперативу;
- 2) забезпечувати основні фонди;
- 3) покривати поточні витрати;

- 4) створювати резервний фонд;
- 5) оплачувати працю, кооперативні виплати, виплати на паї;
- 6) задовольняти інші потреби.

Перша необхідність в коштах виникає ще до того, як кооператив почне реально функціонувати, тобто на організаційному етапі, наприклад, для оплати послуг економістів та юристів при розробленні техніко-економічного обґрунтування діяльності кооперативу, проектів юридичних документів.

Джерелами формування власних коштів кооперативу є:

- 1) пайові внески членів кооперативу (грошові та майнові);
- 2) доходи, які кооператив отримує від власної діяльності (реалізації продукції, надання послуг та ін.);
- 3) доходи, які кооператив отримує від розміщення своїх коштів у банках;
- 4) доходи від продажу акцій, інших цінних паперів.
- 5) кошти, що надходять від створених кооперативом підприємств, організацій;
- 6) майно, добровільно передане кооперативу його членами;

7) інші надходження, не заборонені законом.

Названі джерела формування власних коштів, а також банківські кредити, які є основним і практично єдиним джерелом формування позичкових коштів, у сукупності становлять джерела формування майна кооперативу.

Важливим джерелом формування майна кооперативу є внески його членів; вони можуть бути як грошовими, так і майновими. Наявність пайових внесків членів кооперативу значною мірою визначає специфіку кооперативної власності загалом.

Закон України "Про кооперацію" поділяє всі внески членів кооперативу на поворотні і неповоротні. До перших належить пай і додатковий пай, до других — вступний та членський внески.

Як правило, певну частку обов'язкового внеску, яку член кооперативу зобов'язаний внести до моменту державної реєстрації кооперативу або в разі вступу до нього, називають вступним внеском. Розмір вступного внеску, як і пайового, визначається загальними зборами членів кооперативу і має бути зафіксований у статуті кооперативу.

Щоб забезпечувати поточну діяльність кооперативу, його члени періодично сплачують членські внески.

Основним видом внесків членів кооперативу у створення та розвиток кооперативу є пай, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки.

Розміри пайових внесків до кооперативу встановлюються в рівних частинах і/або пропорційно очікуваній участі члена кооперативу в його господарській діяльності.

У разі виходу з кооперативу фізична чи юридична особа має право на одержання своєї частки (паю) натурою, грошми або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки — в натурі. Термін та інші умови одержання членом кооперативу свого паю встановлюються статутом кооперативу, при цьому термін отримання паю не може перевищувати 2 років, а відлік його починається з 1 січня того року, що настає після моменту виходу (виключення) з кооперативу (ст. 25 Закону "Про сільськогосподарську кооперацію").

Право власності членів кооперативу — фізичних осіб на пай може бути передане у спадщину.

Сплата відсотків на внесені членами кооперативу пайові внески в принципі можлива у вигляді дивідендів, хоча одержання прибутків не є основним завданням кооперативу. Якщо значна частина прибутку спрямовується на виплату дивідендів, то це може призвести до втрати кооперативом кооперативної природи.

Тому відсотки на пай повинні бути невисокими. У статуті кооперативу обов'язково треба визначати межі виплати на пай у відсотках. Закон "Про сільськогосподарську кооперацію" встановлює, що виплаті часток доходу на пай підлягає до 20%, визначених до розподілу.

Розмір обов'язкового пайового внеску кожного члена кооперативу встановлюють організаційні збори бажаних створити кооператив (згодом його закріплять у статуті кооперативу).

Принципи встановлення розмірів обов'язкових паїв є різними, залежно від типу кооперативу: у виробничих кооперативах паї є однакового розміру, а в споживчому кооперативі — пропорційно передбачуваному обсягу участі члена кооперативу в його господарській діяльності.

Крім обов'язкових паїв, які можна назвати основними, члени кооперативу можуть вносити й додаткові, розмір і порядок внесення яких також закріплюються в статуті.

Обов'язковий пай може бути такий, який не в змозі внести від-разу більшість членів кооперативу. Тому сплачувати його можна частинами протягом певного періоду (не враховуючи розмір вступ-ного внеску, який сплачується до державної реєстрації кооперати-ву). Якщо термін внесення паю не встановлений законом, його слід визначити в статуті кооперативу. Це сприятиме швидшому розпочинанню кооперативом ефективної діяльності.

Важливим джерелом формування майна кооперативу є доходи від його господарської діяльності, які формуються з виручки від ре-алізації продукції (робіт, послуг), сум, отриманих від участі у спіль-них підприємствах, дивідендів по акціях та з інших надходжень.

Для здійснення своєї статутної діяльності кооператив формує відповідні майнові фонди:

- 1) пайовий, який формується із пайових внесків членів коопе-ративу;
- 2) неподільний — із вступних внесків і відрахувань доходу коопе-ративу. Цей фонд не може бути розподілений між членами коопе-ративу, крім випадків, зазначених у законі;
- 3) резервний — утворюється із різних джерел і призначений для покриття можливих втрат (збитків);
- 4) спеціальний — складається з цільових внесків членів коопе-ративу та інших надходжень.

Відповідно до свого статуту кооператив самостійно визначає ос-новні напрями господарської діяльності, здійснює її планування й реалізацію. Він реалізує свою продукцію, майно, надає послуги за цінами і тарифами, які встановлюються ним

самостійно або на договірній основі.

Відносини кооперативу з іншими підприємствами, установами та організаціями, а також з громадянами в усіх сферах господарської діяльності обумовлюються договором.

Однак у власність кооперативу переходить не весь отриманий ним дохід. Порядок використання отриманого кооперативом доходу визначено в Закон "Про сільськогосподарську кооперацію" (ст. 29). Доход використовується на: податки і збори (обов'язкові платежі) до відповідних бюджетів; погашення кредитів, покриття збитків; проведення відрахувань у фонди кооперативу; кооперативні виплати; виплату часток доходу на паї.

У Законі "Про сільськогосподарську кооперацію" врегульована й майнова відповідальність кооперативу. Згідно зі ст. 23 Закону, кооператив відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Члени кооперативу відповідають за зобов'язання кооперативу тільки в межах пайового майнового внеску.

Здійснення виробничої діяльності в сільському господарстві неможливе без використання земель як основного засобу виробництва, що є істотною особливістю сільськогосподарського виробництва. Йдеться про використання насамперед не будь-яких земель, а земель сільськогосподарського призначення. Це стосується передусім виробничих сільськогосподарських кооперативів, оскільки обслуговуючі кооперативи, як правило, не працюють на землі. Без отримання згідно із законом земельної ділянки кооператив не зможе розпочати своєї виробничо-господарської діяльності.

Чинне законодавство України передбачає кілька можливих способів отримання сільськогосподарським кооперативом землі для ведення виробничо-господарської діяльності, а саме, через:

- 1) передачу йому земельної ділянки у власність місцевими радами відповідно до їхньої компетенції;

2) придбання кооперативом земельних ділянок у власність;

3) оренду земельних ділянок .

Земельні ділянки передають у власність сільськогосподарським кооперативам відповідні місцеві ради, на території яких вони (ділянки) розташовані. Для цього потрібне рішення загальних зборів кооперативу. У власність названі кооперативи одержують лише ті ділянки, які знаходилися в їхньому користуванні.

Земельна ділянка сільськогосподарського кооперативу може також бути сформована внаслідок об'єднання в один масив приватних земельних ділянок громадян, які створюють кооператив. Особи, які вступатимуть до членів кооперативу після його створення, можуть вносити свою земельну ділянку чи передавати право користування нею як обов'язковий пайовий внесок.

Правовий режим земельних ділянок, які громадяни — засновники кооперативу передають до його пайового фонду, визначається в договорі між громадянином і кооперативом. У такому разі може бути встановлено спільну часткову чи сумісну власність. У разі виходу з кооперативу при частковій власності його член має право одержати "свою" земельну ділянку, за спільної сумісної власності при виході з кооперативу його член може претендувати на рівну з іншими частку.

Якщо громадянин передає право користування кооперативу як пайовий внесок, як це передбачено п. 2 ст. 20 Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", відносини між ним і кооперативом оформляються договором, в якому може бути вказано відповідний розмір плати, визначений загальними зборами. Такий договір може бути укладений і на умовах оренди.

Сільськогосподарські кооперативи можуть повністю базуватися на орендованій землі, хоч на практиці оренда землі має допоміжний характер.

Оренда землі є доцільною, оскільки вона, по-перше, дає змогу сільськогосподарському

кооперативу забезпечити себе земельною ділянкою, якщо кооператив (або його члени) не мають землі у власності чи не можуть придбати її;

по-друге, якщо орендодавцем виступає держава в особі уповноважених органів (щодо земель сільськогосподарського призначення така ситуація є оптимальною), то вона може належним чином контролювати використання земель у сільському господарстві.

§ 6. Органи управління та контролю сільськогосподарського кооперативу та їх компетенція

Основними правовими засадами, на яких здійснюється управління кооперативом, є самоврядування, гласність, участь його членів у вирішенні питань діяльності кооперативів.

Органами управління кооперативу є загальні збори та правління кооперативу. Крім того, в разі потреби кооператив може наймати виконавчого директора, утворювати спостережну раду.

Відповідно до ст. 13 Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", вищим органом управління сільськогосподарського кооперативу є загальні збори його членів, які правомочні розглядати й вирішувати будь-які питання його діяльності. Крім того, Закон визначає цілий ряд питань, які становлять виключну компетенцію загальних зборів. Будь-який інший орган управління кооперативу не має права приймати рішення у цих питаннях. Зокрема, виключними повноваженнями загальних зборів сільськогосподар-голови кооперативу та внесення змін і доповнень до статуту,

прийняття нормативних документів кооперативу; обрання прямим таємним голосуванням голови кооперативу та членів його правління, членів ревізійної комісії (ревізора), членів спостережної ради та ін.; заслуховування звітів органів управління кооперативу про їх діяльність; визначення видів і розмірів фондів кооперативу, порядку їх формування та використання; затвердження правил внутрішнього розпорядку, річного звіту і балансу кооперативу, порядку формування й розподілу його доходів, рішень правління про прийняття нових членів; вирішення питань про входження кооперативу до об'єднання кооперативів, створення підприємств різних видів; про реорганізацію або ліквідацію кооперативу.

Загальні збори мають право приймати будь-які інші рішення, пов'язані зі статутною діяльністю кооперативу.

Передбачена Законом також процедура скликання загальних зборів та прийняття ними рішень. Загальні збори проводяться щорічно після закінчення фінансового року. Вони можуть скликатися поза-чергово за рішенням правління кооперативу або з ініціативи не менш як третини членів кооперативу. Правління кооперативу зобов'язане прийняти рішення про скликання загальних зборів і повідомити членів кооперативу про час і місце їх проведення та порядок денний не пізніше, ніж за 10 днів. Загальні збори правомочні приймати рішення, якщо на них присутні більше половини членів кооперативу.

У здійсненні самоврядування кооперативу важливу роль відіграє правління — колегіальний виконавчо-розпорядчий орган, який у своїй діяльності відповідальний перед загальними зборами. Воно обирається загальними зборами членів кооперативу, до складу якого-то входить не менш як 10 членів на термін, що не перевищує 3 роки. Якщо ж кількість членів сільськогосподарського кооперативу є меншою від зазначеної, то загальні збори обирають голову, який виконує функції правління.

Збори членів кооперативу

розробляє і вносить на затвердження загальних зборів напрями розвитку кооперативу;

скликає загальні збори членів кооперативу і контролює виконання прийнятих ними рішень;

вирішує найсуттєвіші питання господарської діяльності згідно зі статутом;

вносить на затвердження загальних зборів рішення про прийняття до кооперативу нових членів і припинення членства;

укладає трудові договори (контракти) у разі найму на роботу виконавчої дирекції та оцінює її діяльність;

делегує виконавчій дирекції кооперативу право на прийняття поточних рішень;

забезпечує збереження майна кооперативу;

організовує в разі потреби незалежні аудиторські перевірки;

вирішує питання навчання членів кооперативу, співробітництва з вітчизняними та іноземними організаціями.

Члени правління кооперативу можуть обирати зі свого складу голову кооперативу, заступника голови та секретаря правління відповідно до статуту кооперативу.

Члени правління кооперативу працюють переважно на громадських засадах. У статуті кооперативу може передбачатися виплата винагороди за роботу членів правління.

Періодичність проведення засідань правління кооперативу визначається його статутом. Рішення приймається більшістю голосів за наявності не менш як 2/3 складу членів правління кооперативу.

Очолює правління голова кооперативу. Він обирається загальними зборами кооперативу або його правлінням на термін, що не перевищує 3 років. Функції голови кооперативу та порядок його обрання (відкликання) визначаються статутом кооперативу. Голова правління є керівною службовою особою, яка керує діяльністю сільськогосподарського кооперативу. У своїй роботі він підпорядковується загальним зборам.

Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" передбачає можливість найму правлінням кооперативу виконавчого директора, основною функцією якого є оперативне управління діяльністю кооперативу. Виконавчий директор не може бути членом кооперативу. За своїм юридичним статусом він є фактично найманим працівником і на нього поширюється дія законодавства України про працю.

З виконавчим директором правління кооперативу укладає контракт, яким визначаються його трудові права та обов'язки, режим його робочого часу та часу відпочинку, умови настання матеріальної відповідальності тощо. Правління кооперативу може делегувати виконавчому директору свої окремі функції.

Виконавчий директор наділений повноваженнями із формування виконавчої дирекції.

Для ведення контрольно-ревізійної роботи в кооперативі обирають спостережну раду та ревізійну комісію.

Для контролю за діяльністю виконавчого органу кооперативу обирають спостережну раду. Вона утворюється за умови, якщо кількість членів кооперативу становить не менш як 50 осіб.

Спостережну раду обирають із членів кооперативу на загальних зборах у кількості 3-5 чоловік, якщо інше не передбачено статутом кооперативу. Порядок обрання спостережної ради та її голови і прийняття рішень спостережною радою встановлюється статутом кооперативу.

Член спостережної ради не може бути членом правління чи ревізійної комісії.

Для контролю за фінансово-господарською діяльністю кооперативу обирається ревізійна комісія (ревізор). У кооперативі, до складу якого входить менш як 10 членів, функції ревізійної комісії виконує ревізор. Ревізійна комісія (ревізор) підзвітна загальним зборам кооперативу. Ревізійна комісія (ревізор) обирається загальними зборами з числа членів кооперативу відповідно до порядку голосування, встановленого статутом кооперативу. Членами ревізійної комісії (ревізором) не можуть бути члени правління чи спостережної ради.

§ 7. Правові засади реорганізації та ліквідації сільськогосподарських кооперативів

З точки зору наслідків, викликаних припиненням юридичної особи, розрізняють дві форми цього припинення: 1) реорганізацію; 2) ліквідацію.

Реорганізація кооперативу — це форма його припинення як юридичної особи з переходом його справ (прав і обов'язків) та майна в порядку правонаступництва до інших осіб. Реорганізація кооперативу не означає припинення тієї діяльності, для здійснення якої він був створений. Не ліквідується і його майно. Але суб'єктом прав на майно і суб'єктом відповідної діяльності, а також пов'язаних з нею обов'язків стає правонаступник — інший кооператив як юридична особа.

Організаційними формами реорганізації можуть бути: злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення. Останні можна поділити на 2 групи:

1) за яких кооператив припиняється як юридична особа (злиття, поділ, перетворення);

2) за яких кооператив як юридична особа зберігається (приєднання або виділення)

Реорганізація кооперативу здійснюється за рішенням загальних зборів його членів. Інколи реорганізація кооперативу у формі його поділу або виділення з його складу однієї або кількох юридичних осіб провадиться за рішенням суду.

Злиття як форма реорганізації має місце тоді, коли два або біль-ше кооперативів об'єднуються в один новий, вони припиняють своє існування. При цьому до новоствореного кооперативу переходять усі права та обов'язки кооперативів, які злилися. Кооператив може бути утворений таким шляхом тільки тоді, коли зливаються 2 чи більше кооперативів. Не треба плутати злиття зі вступом у член-ни іншого кооперативу. Наприклад, виробничий кооператив стає членом обслуговуючого кооперативу. Але він продовжує існувати як самостійна юридична особа, користуючись певними правами та виконуючи обов'язки як член обслуговуючого кооперативу.

Злиття кооперативів провадиться на основі рішення загальних зборів кожного з кооперативів, які зливаються. На загальних збо-рах (або зборах уповноважених) треба затвердити правочин, на ос-нові якого має відбутися злиття. Правочин повинен бути затвер-джений спочатку загальними зборами (зборами уповноважених) кооперативів, що зливаються.

Правочин про злиття кооперативів є підставою для розробки та затвердження статуту новоствореного кооперативу, в якому обов'язково повинно бути зазначено, що він є правонаступником кооперативів, що злилися, і вказано його нову назву.

Дуже близькою за змістом до злиття є така форма реорганізації, як приєднання, за якої один кооператив входить до складу іншого, що продовжує існувати й далі, але вже в більшому масштабі. Права та обов'язки приєднуваного кооперативу переходять до того ко-оперативу, що припиняє своє існування. Кооператив, що приєд-нався, припиняє своє існування.

Злиття та приєднання — схожі форми реорганізації. Рішення про це має бути повідомлено в певний строк всім кредиторам ко-оперативів, що реорганізуються, щоб вони знали, до кого тепер ма-ють право звертати вимоги щодо повернення боргу, а також коо-перативним спілкам або тим об'єднанням, членами яких були ці кооперативи. Однак такі повідомлення доцільніше замінити публі-кацією в пресі, як це робиться в разі ліквідації юридичної особи.

З дня реєстрації статуту всі кооперативи, які злилися або увій-шли до складу іншого кооперативу, вважаються такими, що при-пинили свою діяльність, і всі їх права та обов'язки переходять у ра-зі злиття — до новоствореного внаслідок злиття кооперативу, а у разі приєднання — до існуючого кооперативу, до якого увійшли ін-ші кооперативу,

Поділ означає, що на базі одного кооперативу виникає 2 або більше нових, а цей перший — припиняє своє існування. Майно поділеного і припиненого кооперативу розподіляється між новос-твореними.

З(дня реєстрації статутів новостворених кооперативів, які виник-ли внаслідок поділу певного кооперативу, до них переходять від розділеного кооперативу права та обов'язки згідно з постановою за-гальних зборів. Розподілений кооператив вважається припиненим з моменту державної реєстрації всіх новостворених кооперативів.

Виробничі кооперативи можуть перетворюватися на господар-ські товариства різних видів. Головна відмінність кооперативів від господарських товариств полягає в тому, що в перших обов'язко-вою є трудова участь (виробничі кооперативи) або участь у госпо-дарських операціях (обслуговуючі кооперативи) їхніх членів, а в господарських товариствах — ні. Виробничі кооперативи — це об'єднання осіб, а господарські товариства — коштів (капіталів) різних осіб. Проте, визначивши частку кожного члена кооперативу у вартісному вираженні його майна, можна перетворити його у то-вариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство чи інший вид господарського товариства.

Надзвичайно важливе значення має документальне (юридичне) закріплення реорганізації. Обов'язково повинен бути правочин (якщо має місце злиття чи приєднання), рішення загальних зборів, статuti новостворених внаслідок реорганізації кооперативів. Ці до-кументи можна вважати установчими, які необхідно представити для державної реєстрації.

Питання ліквідації сільськогосподарського кооперативу врегульовано в Законі "Про сільськогосподарську кооперацію" лише в загальних рисах.

Ліквідація кооперативу зачіпає інтереси не тільки самого кооперативу та його членів, але й його партнерів у господарських відносинах, їх кредиторів та ін., а сільськогосподарських кооперативах ще й інтереси багатьох приватних товаровиробників. Тому підстави й процедура припинення діяльності кооперативів мають особливе значення.

Ліквідація кооперативу спричинює припинення його діяльності без переходу прав та обов'язків до інших осіб у порядку правонаступництва. Оскільки кооператив є добровільним об'єднанням, то і діяльність його, за загальним правилом, може бути припинена в добровільному порядку за рішенням загальних зборів.

У випадках, передбачених законом, кооператив може бути ліквідовано за рішенням суду.

Єдиною підставою для ліквідації кооперативу за рішенням загальних зборів є воля більшості членів кооперативу. Жоден державний орган не має права примусити кооператив до самоліквідації або заборонити йому це зробити. Добровільний порядок створення кооперативу передбачає і добровільний порядок його ліквідації. Можна вирізнити такі підстави ліквідації кооперативів:

- 1) за рішенням загальних зборів членів кооперативу, зокрема у зв'язку з досягненням мети, заради якої він був створений; за спливом строку, на який було створено кооператив, та ін.;
- 2) за рішенням суду, якщо діяльність здійснювалась без ліцензії, була заборонена законом* або супроводжувалась іншими грубими чи неодноразовими порушеннями законодавства;

- 3) у разі визнання кооперативу банкрутом у судовому порядку;
- 4) якщо припинено право власності чи право користування земельною ділянкою (для виробничих кооперативів);
- 5) в інших випадках, встановлених чинним законодавством.

Важливе значення має також правова регламентація процедури ліквідації сільськогосподарських кооперативів та її наслідки. Сьогодні вона не достатньою мірою врегульована законодавством. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" лише в досить загальних рисах визначає порядок проведення ліквідації кооперативу.

Рішення про ліквідацію можуть прийняти загальні збори членів кооперативу або суд).

Ліквідаційна комісія обирається загальними зборами членів кооперативу або призначається судом (якщо рішення про ліквідацію кооперативу ухвалив суд).

Обов'язками ліквідаційної комісії є: точне встановлення пасиву й активу кооперативу, розшук, оцінювання та реалізація майна, стягнення боргів, складання ліквідаційного балансу, вироблення плану ліквідації майна і задоволення вимог кредиторів, виконання цього плану й складання ліквідаційного звіту.

З моменту призначення ліквідаційної комісії вона одержує від правління правомочності з управління справами цього кооперативу. Комісія користується всіма правами правління відповідно до статуту і може укладати всі правочини, якщо вони потрібні для ліквідації кооперативу, представляти кооператив, що ліквідується, в інших випадках. Правління припиняє свою діяльність.

Ліквідаційна комісія, обрана загальними зборами членів кооперативу, підлягає контролю з боку ревізійної комісії кооперативу до завершення ліквідації.

Для вирішення окремих питань, що стосуються процесу ліквідації, затвердження звіту про проведену ліквідацію, ліквідаційна комісія має право скликати загальні збори. Від імені кооперативу ліквідаційна комісія виступає в суді.

Надзвичайно важливим у процесі ліквідації кооперативу є встановлення черговості задоволення претензій, яка повинна бути визначена в законодавстві. За ст. 38 Закону "Про сільськогосподарську кооперацію", майно кооперативу, яке залишилося після розрахунків із бюджетом, банками та іншими кредиторами, розподіляється між членами кооперативу пропорційно вартості їх паю. Разом з тим, у зазначеному положенні не передбачено розрахунки із найманими працівниками та ін. Найперше треба розрахуватися з найманими працівниками, ліквідувати борги перед бюджетами, уставами банку, компенсувати витрати на відновлення природного середовища, якому завдана шкода ліквідованим кооперативом.

Ліквідація вважається завершеною, а кооператив таким, що припинив свою діяльність, з моменту внесення органом державної реєстрації запису про це до державного реєстру.